TIESAS SPRIEDUMS (otrā palāta)

2010. gada 25. novembrī *

Lieta C-429/09

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši EKL 234. pantam, ko *Verwaltungsgericht Halle* (Vācija) iesniedza ar lēmumu, kas pieņemts 2009. gada 30. septembrī un kas Tiesā reģistrēts 2009. gada 30. oktobrī, tiesvedībā

Günter Fuß

pret

Stadt Halle.

* Tiesvedības valoda — vācu.

TIESA (otrā palāta)

šādā sastāvā: palātas priekšsēdētājs H. N. Kunja Rodrigess [*J. N. Cunha Rodrigues*], tiesneši A. Arabadžijevs [*A. Arabadjiev*], A. Ross [*A. Rosas*], U. Lehmuss [*U. Lõhmus*] un A. O'Kīfs [*A. Ó Caoimh*] (referents),

ģenerāladvokāts P. Mengoci [*P. Mengozzi*],
sekretārs B. Fileps [*B. Fülöp*], administrators,

ņemot vērā rakstveida procesu un 2010. gada 2. septembra tiesas sēdi,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

— G. Fūsa [*G. Fuß*] vārdā — M. Geislers [*M. Geißler*], *Rechtsanwalt*,

— *Stadt Halle* vārdā — T. Brimmers [*T. Brümmer*], *Rechtsanwalt*,

— Vācijas valdības vārdā — J. Mellers [*J. Möller*] un K. Blaške [*C. Blaschke*], pārstāvji,

— Eiropas Komisijas vārdā — F. Kreišics [*V. Kreuschitz*] un M. van Bēks [*M. van Beek*], pārstāvji,

ņemot vērā pēc ģenerāladvokāta uzklausīšanas pieņemto lēmumu izskatīt lietu bez ģenerāladvokāta secinājumiem,

pasludina šo spriedumu.

Spriedums

1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir par Padomes 1993. gada 23. novembra Direktīvas 93/104/EK par dažiem darba laika organizācijas aspektiem (OV L 307, 18. lpp.), kas ir grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 22. jūnija Direktīvu 2000/34/EK (OV L 195, 41. lpp.; turpmāk tekstā — "Direktīva 93/104"), kā arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 4. novembra Direktīvas 2003/88/EK par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem (OV L 299, 9. lpp.) interpretāciju.

2 Šis lūgums ir iesniegts lietā starp G. Fūsu un viņa darba devēju *Stadt Halle* [Halles pilsēta] saistībā ar iesniegumu par kompensāciju, ko viņš ir iesniedzis sakarā ar pārmērīgi ilgu darba laiku, kas veikts tās dienestā ugunsdzēsēja statusā.

Atbilstošās tiesību normas

Savienības tiesiskais regulējums

Direktīva 93/104

3 Direktīvas 93/104 1. panta ar nosaukumu "Mērķis un darbības joma" 1. punktā un 2. punkta a) apakšpunktā ir paredzēts:

"1. Šī direktīva nosaka drošības un veselības prasību minimumu attiecībā uz darba laika organizāciju.

2. Šī direktīva attiecas uz:

a) diennakts atpūtas, nedēļas atpūtas laika un gadskārtējā atvaļinājuma minimumu, pārtraukumiem un maksimālo nedēļas darba laiku."

4 Šīs pašas direktīvas 2. pantā ar nosaukumu "Definīcijas" ir noteikts:

"Šajā direktīvā piemēro šādas definīcijas:

1) "Darba laiks" ir jebkurš laikposms, kura laikā darba ņēmējs strādā, atrodas darba devēja rīcībā un veic savu darbu vai pilda pienākumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem un/vai praksi;

[..]."

5 Minētās direktīvas 6. pantā, kura nosaukums ir "Maksimālais nedēļas darba laiks", ir noteikts:

"Dalībvalstis veic visus vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka, ievērojot nepieciešamību aizsargāt darba ņēmēju drošību un veselību.

1) Nedēļas darba laiku ierobežo ar normatīviem un administratīviem aktiem vai koplīgumiem, vai nolīgumiem starp darba devējiem un darba ņēmējiem.

2) Vidējais darba laiks katru septiņu dienu laikposmā, ietverot virsstundas, nepārsniedz 48 stundas."

6 Atbilstoši Direktīvas 93/104 16. panta 2. punktam dalībvalstis var noteikt atsauces laikposmu, kas nepārsniedz četrus mēnešus, 6. pantā noteiktā maksimālā nedēļas darba laika piemērošanai, ievērojot šīs pašas direktīvas 17. pantā paredzētās atkāpes. Atbilstoši pēdējā minētā panta 4. punktam šīs tiesības atkāpties no minētā 16. panta 2. punkta noteikumiem tomēr nedrīkst radīt atsauces laikposmu, kurš pārsniegtu septiņus mēnešus vai, ja šie atsauces laikposmi ir noteikti darba koplīgumos vai nolīgumos starp darba devējiem un darba ņēmējiem, — 12 mēnešus.

7 Direktīvas 93/104 18. panta 1. punkts ir izteikts šādi:

"1. a) Dalībvalstis pieņem normatīvus un administratīvus aktus, kas vajadzīgi, lai izpildītu šīs direktīvas prasības līdz 1996. gada 23. novembrim, vai līdz šim datumam nodrošina, ka darba devēji un darba ņēmēji ar nolīgumu nosaka nepieciešamos pasākumus, un dalībvalstīm jādara viss, kas vajadzīgs, lai spētu visos gadījumos garantēt šīs direktīvas noteikumu izpildi.

b) i) Tomēr dalībvalstij ir izvēles tiesības nepiemērot 6. pantu, ievērojot vispārējos darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzības principus, un ar noteikumu, ka tā veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu, ka:

— neviens darba devējs neprasa darba ņēmējam strādāt vairāk nekā 48 stundas septiņu dienu laikā, rēķinot vidēji pēc 16. panta 2. punktā minētā bāzes [atsauces] laikposma, ja vien viņš nav vispirms saņēmis darba ņēmēja piekrišanu veikt šādu darbu,

— neviens darba ņēmējs nav pakļauts jebkādam kaitējumam no sava darba devēja puses sakarā ar nevēlēšanos dot savu piekrišanu veikt šādu darbu,

— darba devējs ved un atjauno visu šādu darbu veicošu darba ņēmēj[u] uzskaiti,

— uzskaites datus nodod kompetento iestāžu rīcībā, kuras saistībā ar darba ņēmēja drošības un veselības aizsardzības apsvērumiem var aizliegt vai ierobežot nedēļas darba stundu maksimālā skaita pārsniegšanu,

— darba devējs pēc pieprasījuma sniedz kompetentajām iestādēm informāciju par gadījumiem, kad darba ņēmēji piekrituši veikt darbu, kas pārsniedz 48 stundas septiņu dienu laikā, rēķinot vidēji pēc 16. panta 2. punktā minētā bāzes [atsauces] laikposma.

[..]"

Direktīva 2003/88

8 Kā izriet no Direktīvas 2003/88 preambulas pirmā apsvēruma, ar to tiek veikta Direktīvas 93/104 normu kodifikācija, lai panāktu skaidrību.

9 Atbilstoši Direktīvas 2003/88 1. pantam ar nosaukumu "Mērķis un darbības joma":

"1. Šī direktīva nosaka minimālās drošības un veselības prasības darba laika organizēšanai.

2. Šī direktīva attiecas uz:

a) obligātiem ikdienas, iknedēļas un ikgadējiem atpūtas laikposmiem, pārtraukumiem un maksimālo nedēļas darba laiku; un

[..]."

10 Šīs pašas direktīvas 2. panta, kura nosaukums ir "Definīcijas", 1. punktā ir noteikts:

"Šajā direktīvā piemēro šādas definīcijas:

1) "darba laiks" ir jebkurš laikposms, kurā darba ņēmējs strādā darba devēja labā un veic savu darbu vai pilda pienākumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem un/vai praksi."

11 Šīs pašas direktīvas 6. pantā ar nosaukumu "Maksimālais nedēļas darba laiks" ir noteikts:

"Dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka tiek ievērota vajadzība aizsargāt darba ņēmēju drošību un veselību:

a) iknedēļas darba laiks ir ierobežots ar normatīvajiem vai administratīvajiem aktiem vai ar koplīgumiem vai līgumiem starp darba devējiem un darba ņēmējiem nozarē;

b) vidējais darba laiks katram septiņu darba dienu laikposmam, ietverot virsstundu darba laiku, nepārsniedz 48 stundas."

12 Atbilstoši Direktīvas 2003/88 16. pantam dalībvalstis var noteikt atsauces laikposmu, kas nepārsniedz četrus mēnešus, tās 6. pantā noteiktā maksimālā nedēļas darba laika piemērošanai, ievērojot šīs pašas direktīvas 17. un 18. pantā paredzētās atkāpes. Atbilstoši šīs pašas direktīvas 19. panta pirmajai un otrajai daļai, izmantojot šo iespēju atkāpties no minētā 16. panta, nedrīkst noteikt tādu atsauces laikposmu, kas pārsniedz sešus mēnešus vai, ja šie atsauces laikposmi ir noteikti darba koplīgumos vai nolīgumos starp darba devējiem un darba ņēmējiem, — 12 mēnešus.

13 Atbilstoši minētās direktīvas 22. panta 1. punkta pirmajai daļai:

"Dalībvalstij ir iespēja nepiemērot 6. pantu, ievērojot darba ņēmēju veselības aizsardzības un drošības vispārējos principus, ar noteikumu, ka tā veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu:

a) ka neviens darba devējs nepieprasa darba ņēmējam strādāt vairāk nekā 48 stundas septiņu dienu laikposmā, kas aprēķinātas vidēji [16. panta b) punktā] minētajam [atsauces] laikposmam, ja vien viņš nav saņēmis darba ņēmēja piekrišanu veikt šādu darbu;

b) ka neviens darba ņēmējs nav pakļauts kaitējumam, ko rada darba devējs, ja viņš nevēlas veikt šādu darbu;

c) ka darba devējs veic jaunāko datu uzskaiti par visiem darba ņēmējiem, kas veic šādu darbu;

d) ka dokumentāciju glabā pieejamu kompetentajām iestādēm, kuras darba ņēmēju drošības un/vai veselības dēļ aizliedz vai ierobežo iespēju pārsniegt maksimālo nedēļas darba stundu skaitu;

e) ka darba devējs pēc kompetento iestāžu pieprasījuma sniedz informāciju par gadījumiem, kad darba ņēmēji ir piekrituši veikt darbu, kas pārsniedz 48 stundas septiņās dienās, kas aprēķinātas kā vidējais stundu skaits [atsauces] laikposmam, kas minēts [16. panta b) punktā]."

14 Atbilstoši Direktīvas 2003/88 27. panta 1. punktam Direktīva 93/104 ir atcelta, neskarot dalībvalstu saistības, kas attiecas uz transponēšanas termiņiem.

15 Saskaņā ar Direktīvas 2003/88 28. pantu tā stājās spēkā 2004. gada 2. augustā.

Valsts tiesiskais regulējums

16 Saksijas–Anhaltes federālās zemes 1998. gada 7. oktobra Noteikumu par ierēdņu darba laiku pilsētu un pagastu ugunsdzēsības tehniskajā dienestā (*Verordnung über die Arbeitszeit der Beamtinnen und Beamten im feuerwehrtechnischen Dienst der Städte und Gemeinden*; turpmāk tekstā — "*ArbZVO-FW 1998*"), kas bija spēkā līdz 2007. gada 31. decembrim, 2. panta 1. punktā bija paredzēts šādi:

"Ierēdņu, kas nodarbināti maiņu darbā un kuru nedēļas darbs būtībā noris gaidīšanas režīmā, parastais darba laiks vidēji ir 54 stundas [..]."

17 No 2008. gada 1. janvāra *ArbZVO-FW 1998* tika aizstāts ar 2007. gada 5. jūlija *ArbZVO-FW* (turpmāk tekstā — "*ArbZVO-FW 2007*").

18 *ArbZVO-FW 2007* 2. panta 1. punktā ir noteikts:

"Ierēdņu parastā nedēļas darba laika ilgums ir 48 stundas, rēķinot vidēji gadā un ietverot virsstundas."

19 Šī paša *ArbZVO-FW 2007* 4. pants ar nosaukumu "Individuāla kārtība" ir formulēts šādi:

"1. Ievērojot vispārējos drošības un veselības aizsardzības principus, maiņu darba ilgums var pārsniegt vidējo parasto darba laika ilgumu, kas paredzēts 2. panta 1. punktā, ja attiecīgās personas sniedz savu piekrišanu un darba devējs var to pierādīt.

2. 1. punktā minēto piekrišanu var atsaukt, par to brīdinot sešus mēnešus iepriekš. Ieinteresētās personas par to tiek informētas rakstveidā."

20 Saksijas–Anhaltes federālās zemes Civildienesta likuma (*Beamtengesetz Land Sachsen-Anhalt*), redakcijā, kas bija spēkā pamata prāvas faktu norises laikā, 72. panta 3. punktā bija paredzēts, ka gatavības dienesta darba laiks var tikt pagarināts atkarībā no dienesta vajadzībām, bet tas tomēr nevar pārsniegt 54 stundas nedēļā.

Pamata prāva un prejudiciālie jautājumi

21 *Stadt Halle* nodarbina G. Fūsu kopš 1982. gada 10. maija. 1998. gadā viņš tika iecelts par ierēdni vecākā ugunsdzēsēja pakāpē ("Oberbrandmeister"), un kopš 2005. gada 15. decembra viņam ir galvenā ugunsdzēsēja ("Hauptbrandmeister") pakāpe.

22 Līdz 2007. gada 4. janvārim G. Fūss strādāja *Stadt Halle* ugunsdzēsības ātrās reaģēšanas brigādē "ugunsgrēka novēršana" par šoferi. Viņa vidējais nedēļas darba laiks bija 54 stundas, ko veidoja 24 stundu maiņas. Katrā no šiem laikposmiem, kura laikā ugunsdzēsējam ir jāatrodas darba vietā, ietilpst aktīvā dienesta laiks un gatavības laikposms, kuru var pārtraukt izsaukums.

23 Ar 2006. gada 13. decembra vēstuli G. Fūss, atsaucoties uz Tiesas 2005. gada 14. jūlija rīkojumu lietā C-52/04 *Personalrat der Feuerwehr Hamburg* (Krājums, I-7111. lpp.), lūdza, lai turpmāk viņa iknedēļas darba laiks vairs nepārsniegtu maksimālo vidējo darba laiku 48 stundu apmērā, kas paredzēts Direktīvas 2003/88 6. panta b) punktā. Ar šo pašu vēstuli G. Fūss pieprasīja arī kompensāciju par papildu stundām, ko viņš prettiesiski bija nostrādājis laika posmā no 2004. gada 1. janvāra līdz 2006. gada 31. decembrim, piešķirot šo kompensāciju viņam vai nu atpūtas laika veidā, vai arī kā atlīdzību, kas atbilst papildus nostrādātajām stundām.

24 Ar 2007. gada 2. janvāra lēmumu *Stadt Halle* veica G. Fūsa piespiedu pārcelšanu uz apmēram divu gadu laikposmu uz operatīvā darba vadības centru, pamatojot, ka šāda pārcelšana ir nepieciešama dienesta organizatorisku iemeslu dēļ. Par šo pārcelšanu ir pieņemts 2010. gada 14. oktobra spriedums lietā C-243/09 *Fuß* (Krājums, I-9849. lpp.).

25 Ar 2007. gada 20. marta lēmumu *Stadt Halle*, atsaucoties uz *Oberverwaltungsgericht des Landes Sachsen-Anhalt* [Saksijas–Anhaltes federālās zemes Augstākās administratīvās tiesas] 2006. gada 17. oktobra rīkojumu, saskaņā ar kuru tiesības uz kompensācijas atpūtas laiku rodas dienā, kad par to ir iesniegts iesniegums, noraidīja G. Fūsa iesniegto iesniegumu par kompensāciju par laikposmu no 2004. gada 1. janvāra līdz 2006. gada 31. decembrim. Savukārt *Stadt Halle* apmierināja G. Fūsa iesniegumu attiecībā uz kompensācijas atpūtas laiku par dienesta stundām, kas papildus ir nostrādātas kopš 2007. gada janvāra. Tomēr, tā kā pēdējā nostrādātais maksimālais nedēļas darba laiks ir ievērots kopš viņa pārcelšanas citā dienestā, viņam nevar tikt piešķirta nekāda finansiāla kompensācija par šo laikposmu ne zaudējumu atlīdzības veidā, ne kā "tiesības uz kaitējumu izraisošo seku likvidēšanu".

26 Ar 2007. gada 25. aprīļa lēmumu *Stadt Halle* noraidīja G. Fūsa iesniegto sūdzību par minēto 2007. gada 20. marta noraidošo lēmumu, uzskatot, ka, lai arī pēdējais ir tiesīgs prasīt izbeigt Savienības tiesību pārkāpumu, kas izriet no vidējā nedēļas darba laika 48 stundu apmērā pārsniegšanas, tas attiecas tikai uz laikposmu, kas sākas mēneša beigās, kurā ticis iesniegts iesniegums, jo ikvienam ierēdnim ir pienākums savam darbam devējam iepriekš apstrīdēt viņa nelikumīgo rīcību.

27 *Verwaltungsgericht Halle* [Halles administratīvā tiesa], kurā ir iesniegta prasība par šiem noraidošajiem 2007. gada 20. marta un 25. aprīļa lēmumiem, uzskata, ka atbilstoši valsts tiesību normām G. Fūsam nav ne tiesību uz kompensācijas atpūtas laiku, ne arī tiesību uz atlīdzību par viņa papildus nostrādātajām stundām. Tiesības uz atbrīvojumu no dienesta kopējā papildus veiktā dienesta ilgumā nerod pamatojumu valsts tiesību normās. Turklāt G. Fūsam nav arī tiesību uz atlīdzību par papildu stundām, jo viņam nav prasīts strādāt šādi kvalificētas stundas.

28 Minētā tiesa uzskata, ka tiesības tikt atbrīvotam no dienesta valsts tiesībās var tikt balstītas tikai uz labas ticības principu Civilkodeksa (*Bürgerliches Gesetzbuch*, turpmāk tekstā — "*BGB*") 242. panta izpratnē. Tomēr šādu tiesību priekšnoteikums ir tāds, ka attiecīgais ierēdnis ir adresējis savam darba devējam lūgumu nodarbināt viņu tikai likumā paredzēto darba laiku. Šādā gadījumā kompensācija ir jāmaksā tikai par darba laiku, kas ir nelikumīgi noteikts pēc minētā iesnieguma iesniegšanas.

29 Iesniedzējtiesa tomēr jautā, vai tiesības uz kompensāciju nevar tikt secinātas no Direktīvas 2003/88. Prasība, lai iepriekš darba devējam būtu iesniegts iesniegums, ierobežotu Savienības tiesību praktisko iedarbību gadījumos, kad ierēdņi atsaucas uz šo tiesību ievērošanu, kas ir pamudinājums tādai uzvedībai, kāda ir pamata lietā, kad Savienības tiesības tiek ievērotas tikai tad, ja to piemērošana tiek prasīta. Turklāt šajā gadījumā *Stadt Halle* paziņoja, ka tā no ātrās reaģēšanas brigādes pārcēla citos dienestos personas, kas atsaucās uz no minētās direktīvas izrietošajām tiesībām, un tā tiešām bija pārcēlusi G. Fūsu pēc tam, kad viņš iesniedza savu iesniegumu par to, ka vairs nestādās darba stundu skaitu, kas pārsniedz maksimālo nedēļas stundu skaitu. Rodas jautājums arī par to, vai tiesības uz kompensācijas atpūtas laiku varētu izrietēt no tiesību normām, kas attiecas uz atsauces laikposmiem, kas paredzēti šajā pašā direktīvā.

30 Šajos apstākļos *Verwaltungsgericht Halle* nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

"1) Vai no [Direktīvas [2003/88] izriet tiesības uz kompensāciju, ja darba devējs (publiskajā sektorā) ir noteicis darba laiku, kas pārsniedz Direktīvas [2003/88] 6. panta b) punktā noteiktās robežas?

2) Ja atbilde uz 1. jautājumu ir apstiprinoša, vai prasījuma tiesības rodas tikai no Direktīvas [2003/88] pārkāpuma vai arī [Savienības] tiesībās šīm tiesībām ir noteiktas papildu prasības, kā, piemēram, iesniegums par darba laika samazināšanu darba devējam vai tas, ka, nosakot darba laiku, ir izdarīts pārkāpums?

3) Ja pastāv tiesības uz kompensāciju, rodas jautājums, vai tās ir vērstas uz atpūtas laika kompensēšanu vai uz finansiālu atlīdzinājumu un kādas norādes ir paredzētas [Savienības] tiesībās minētās kompensācijas apmēra aprēķināšanai?

4) Vai Direktīvas [2003/88] 16. panta b) punktā un/vai 19. panta otrajā daļā paredzētie atsauces laikposmi ir tieši piemērojami tādā gadījumā, kāds ir šis, kurā valsts tiesībās ir vienīgi noteikts darba laiks, kas pārsniedz Direktīvas [2003/88] 6. panta b) punktā noteikto maksimālo darba laiku, neparedzot kompensāciju? Ja tā ir tieši piemērojama, rodas jautājums, vai un — vajadzības gadījumā — kā ir jānotiek kompensēšanai, ja darba devējs to neveic līdz atsauces laikposma beigām?

5) Kā ir jāatbild uz 1.–4. jautājumu attiecībā uz [..] Direktīvas [93/104] spēkā esamības laikposmu?"

Par prejudiciālajiem jautājumiem

Ievada apsvērumi

31 Uzdodot šos jautājumus, iesniedzējtiesa jautā, pirmkārt, vai apstākļos, kad pastāv tiesības uz atlīdzinājumu par kaitējumu, kas ciests tādā situācijā, kāda ir pamata lietā, kad darba ņēmējs, kas strādā kā ugunsdzēsējs ātrās reaģēšanas brigādē, kas ietilpst publiskajā sektorā, ir strādājis vidējo nedēļas darba laiku, kas pārsniedz Direktīvās 93/104 un 2003/88 paredzēto, un, otrkārt, par procesuālajiem noteikumiem un šādu tiesību uz atlīdzinājumu piešķiršanas kritērijiem.

32 Lai atbildētu uz šiem jautājumiem, vispirms ir jānorāda, ka prasība atlīdzināt kaitējumu, kas iesniegta pamata lietā, attiecībā uz laikposmu no 2004. gada 1. janvāra līdz 2006. gada 31. decembrim, kā iesniedzējtiesa pamatoti ir konstatējusi, attiecas daļēji uz Direktīvas 93/104 noteikumiem, kas bija spēkā līdz 2004. gada 1. augustam, un daļēji uz Direktīvas 2003/88 noteikumiem, ar kuru no 2004. gada 2. augusta tika veikta minētās Direktīvas 93/104 noteikumu kodifikācija. Tomēr, tā kā šo direktīvu attiecīgās normas būtībā ir izteiktas identiski un tā kā atbildes, kas ir jāsniedz uz iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem, šī identiskuma dēļ ir vienādas neatkarīgi no piemērojamās direktīvas, lai atbildētu uz šiem jautājumiem, ir jāatsaucas tikai uz Direktīvas 2003/88 normām.

33 Ievadā ir jāatgādina, ka Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkts ir īpaši nozīmīgs Savienības sociālo tiesību noteikums, kam ir jāattiecas uz ikvienu darba ņēmēju kā

minimālajai prasībai, lai nodrošinātu viņa veselības aizsardzību un drošību, kas nosaka dalībvalstīm pienākumu paredzēt 48 stundu maksimālo nedēļas darba laika vidējo ilgumu, ietverot virsstundas, kā tas tieši precizēts minētajā tiesību normā, un no kura, ja valsts tiesībās nav īstenota šīs direktīvas 22. panta 1. punktā paredzētā iespēja, nevar atkāpties attiecībā uz tādām darbībām, kādas ir ugunsdzēsēju darbības, kas tiek apskatītas pamata prāvā, pat ar attiecīgā darba ņēmēja piekrišanu (šajā ziņā skat. 2004. gada 5. oktobra spriedumu apvienotajās lietās no C-397/01 līdz C-403/01 *Pfeiffer* u.c., Krājums, I-8835. lpp., 98. un 100. punkts, kā arī iepriekš minēto spriedumu lietā *Fuß*, 33.–35. un 38. punkts).

34 Kā Tiesa jau ir nospriedusi, dalībvalstis tāpēc nevar vienpusēji noteikt Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta piemērošanas jomu, pakļaujot jebkāda veida noteikumiem vai ierobežojumiem darbinieku tiesības uz to, lai nedēļas darba laika ilgums nepārsniegtu šo maksimālo robežu (iepriekš minētie spriedumi apvienotajās lietās *Pfeiffer* u.c., 99. punkts, kā arī lietā *Fuß*, 52. punkts).

35 Turklāt Tiesa ir nospriedusi arī, ka Direktīvas 2003/88 6. panta b) punktam ir tieša iedarbība tādā nozīmē, ka tas indivīdiem piešķir tiesības, uz kurām tie var tieši pamatoties valsts tiesā (iepriekš minētie spriedumi apvienotajās lietās *Pfeiffer* u.c., 103.–106. punkts, kā arī lietā *Fuß*, 56.–59. punkts).

36 Kā Tiesa ir konstatējusi iepriekš minētā sprieduma lietā *Fuß* 60. punktā, ir skaidrs, ka laikposmā, uz kuru attiecas prasība atlīdzināt kaitējumu pamata prāvā, bija iestājies termiņš Direktīvas 93/104 transponēšanai un Saksijas–Anhaltes federālās zeme šajā datumā nebija veikusi šādu transponēšanu savās iekšējās tiesībās attiecībā uz ātrās reaģēšanas brigādēs nodarbinātiem ugunsdzēsējiem.

37 It īpaši ir skaidrs, ka *ArbZVO-FW 1998*, kas bija piemērojams minētajā laikposmā ugunsdzēsējiem, atļāva strādāt vidējo nedēļas darba laiku, kas pārsniedz Direktīvas 2003/88 6. panta b) punktā paredzēto maksimālo 48 stundu robežu, un ka šī federālā zeme šajā laikposmā nebija transponējusi tās iekšējās tiesībās šīs direktīvas 22. panta 1. punktā paredzēto atkāpes iespēju, kuras īstenošanai it īpaši ir jāsaņem attiecīgā darba ņēmēja piekrišana, bet šo minētās direktīvas dažādo tiesību normu transponēšanu, pieņemot *ArbZVO-FW 2007*, ir pabeigusi, tikai sākot ar 2008. gada 1. janvāri (skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Fuß*, 36., 37. un 45. punkts).

38 Šādos apstākļos tādam darba ņēmējam, kāds ir Fūss, ko *Stadt Halle* nodarbina ātrās reaģēšanas brigādē, tātad ir tiesības tieši atsaukties uz Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta normām pret tādu darba devēju publiskajā sektorā, lai tas ievērotu tiesības, kas no tās izriet, uz nedēļas darba laika vidējo ilgumu, kas nepārsniedz 48 stundas (iepriekš minētais spriedums lietā *Fuß*, 60. punkts).

39 Šajā ziņā ir jāatgādina, ka direktīvā paredzētais dalībvalstu pienākums sasniegt tajā paredzēto rezultātu un atbilstoši LES 4. panta 3. punktam veikt visus vispārīgos vai īpašos pasākumus, kas ir piemēroti šī pienākuma izpildes nodrošināšanai, attiecas

uz visām dalībvalstu iestādēm. Šīm iestādēm šādi pienākumi ir, tostarp attiecīgā gadījumā, kā darba devējiem publiskajā sektorā (2008. gada 15. aprīļa spriedums lietā C-268/06 *Impact*, Krājums, I-2483. lpp., 85. punkts).

40 Saskaņā ar pastāvīgo Tiesas judikatūru no minētā izriet, ka, ja valsts tiesību normas nevar interpretēt un piemērot saskaņā ar Savienības tiesību prasībām, valsts tiesām un pārvaldes iestādēm ir pienākums pilnībā piemērot Savienības tiesības un aizsargāt tiesības, kas ar tām piešķirtas indivīdiem, vajadzības gadījumā nepiemērojot jebkādu tādu valsts tiesību normu, kas ir tām pretrunā (šajā ziņā skat. 1989. gada 22. jūnija spriedumu lietā 103/88 *Costanzo*, *Recueil*, I-1839. lpp., 33. punkts, un 2007. gada 11. janvāra spriedumu lietā C-208/05 *ITC*, Krājums, I-181. lpp., 68. un 69. punkts, kā arī iepriekš minēto spriedumu lietā *Fuß*, 63. punkts).

41 Ņemot vērā šos ievada apsvērumus, uz iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem ir jāatbild.

Par pirmo jautājumu

42 Uzdodot pirmo jautājumu, iesniedzējtiesa būtībā jautā, vai Savienības tiesības, it īpaši Direktīva 2003/88, piešķir tiesības uz nodarītā kaitējuma atlīdzību darba ņēmējam, kas kā G. Fūss pamata lietā, kurš ir nodarbināts publiskajā sektorā ietilpstošā ātrās reaģēšanas brigādē, ir nostrādājis vidējo nedēļas darba laiku, kas pārsniedz šīs direktīvas 6. panta b) punktā paredzēto 48 stundu maksimālo ilgumu.

43 Ir jāatgādina, ka Direktīvas 2003/88 mērķis ir noteikt minimālās prasības, lai uzlabotu darbinieku dzīves un darba apstākļus, tuvinot valstu tiesisko regulējumu, tai skaitā attiecībā uz darba laika ilgumu. Šī saskaņošana darba laika organizācijas jomā Eiropas Savienības līmenī ir vērsta uz to, lai garantētu labāku darbinieku drošības un veselības aizsardzību, piešķirot tiem minimālos atpūtas laikposmus, it īpaši diennakts un nedēļas atpūtu, kā arī pienācīgus pārtraukumus, un paredzot maksimālo nedēļas darba laika vidējo ilgumu (it īpaši skat. iepriekš minētos spriedumus apvienotajās lietās *Pfeiffer* u.c., 76. punkts, un lietā *Fuß*, 32. punkts).

44 Savukārt Direktīvā 2003/88, kā Eiropas Komisija pareizi ir norādījusi, nav ietverta neviena tiesību norma, kas attiektos uz sankcijām, kas piemērojamas tajā noteikto minimālo priekšrakstu pārkāpšanas gadījumā, it īpaši attiecībā uz darba laika ilgumu, un tādējādi tā neietver nevienu īpašu noteikumu par darba ņēmējam šāda pārkāpuma dēļ, iespējams, nodarīto kaitējumu.

45 Tomēr ir jāatgādina, ka saskaņā ar pastāvīgo Tiesas judikatūru Eiropas Savienības dibināšanas līgumu sistēmā ir paredzēts valsts atbildības princips par indivīdiem nodarīto kaitējumu, kas radies saistībā ar tās izdarītu Savienības tiesību pārkāpumu (šajā ziņā skat. 1991. gada 19. novembra spriedumu apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90 *Francovich* u.c., *Recueil*, I-5357. lpp., 35. punkts; 1996. gada 5. marta spriedumu apvienotajās lietās C-46/93 un C-48/93 *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, *Recueil*, I-1029. lpp., 31. punkts; kā arī 2010. gada 26. janvāra spriedumu lietā C-118/08 *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, Krājums, I-635. lpp., 29. punkts).

46 No minētās judikatūras izriet, ka šis pienākums ir spēkā visos gadījumos, kad dalībvalsts pārkāpj Savienības tiesības, un neatkarīgi no tā, kura valsts iestāde ir izdarījusi šo pārkāpumu un kurai iestādei būtībā saskaņā ar attiecīgās dalībvalsts tiesībām tas ir jāatlīdzina (šajā ziņā skat. iepriekš minēto spriedumu apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 32. punkts; 1999. gada 1. jūnija spriedumu lietā C-302/97 *Konle*, *Recueil*, I-3099. lpp., 62. punkts; 2000. gada 4. jūlija spriedumu lietā C-424/97 *Haim*, *Recueil*, I-5123. lpp., 27. punkts, un 2003. gada 30. septembra spriedumu lietā C-224/01 *Köbler*, *Recueil*, I-10239. lpp., 31. punkts).

47 Tādējādi Tiesa ir nospriedusi, ka indivīdiem, kam ir nodarīts kaitējums, ir tiesības uz atlīdzinājumu, ja ir izpildīti trīs nosacījumi, proti, ja pārkāptās Savienības tiesību normas mērķis ir piešķirt tiesības indivīdiem, ja šīs normas pārkāpums ir pietiekami būtisks un ja ir tieša cēloņsakarība starp šo pārkāpumu un indivīdiem nodarīto kaitējumu (šajā ziņā skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, 30. punkts).

48 Šo nosacījumu piemērošana, kas ļauj noteikt dalībvalstu atbildību par indivīdiem nodarīto kaitējumu, kurš radies no Savienības tiesību pārkāpumiem, principā ir jāveic valsts tiesām saskaņā ar Tiesas sniegtajām šīs piemērošanas vadlīnijām (skat. 2006. gada 12. decembra spriedumu lietā C-446/04 *Test Claimants in the FII Group Litigation*, Krājums, I-11753. lpp., 210. punkts un tajā minētā judikatūra).

49 Šajā ziņā attiecībā uz pamata lietu ir jānorāda par pirmo nosacījumu, ka jau no šī sprieduma 33.–35. punkta izriet, ka Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkts, kurā dalībvalstīm ir paredzēts maksimālais nedēļas darba laika vidējais ilgums, kam ir jāattiecas uz ikvienu darba ņēmēju kā minimālam noteikumam, ir īpaši nozīmīgs Savienības

sociālo tiesību noteikums, kura piemērošanai nevar noteikt nekādus nosacījumus vai ierobežojumus un kurā indivīdiem ir piešķirtas tiesības, uz kurām tie var tieši atsaukties valsts tiesās.

50 Šādos apstākļos šķiet skaidrs, ka Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkts ir Savienības tiesību noteikums, ar kuru indivīdiem tiek piešķirtas tiesības, un ka tātad pamata lietā ir izpildīts tiesību uz atlīdzinājumu pastāvēšanas pirmais nosacījums.

51 Attiecībā uz otro nosacījumu ir jāatgādina, ka saskaņā ar Tiesas judikatūru Savienības tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, ja dalībvalsts acīmredzami un būtiski pārkāpj savas rīcības brīvības robežas, saistībā ar to cita starpā ņemot vērā pārkāptā noteikuma skaidrības un precizitātes pakāpi, kā arī rīcības brīvības, ko pārkāptais noteikums atstāj valsts iestādēm, apjomu (it īpaši skat. iepriekš minēto spriedumu apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 55. un 56. punkts, kā arī 2007. gada 25. janvāra spriedumu lietā C-278/05 *Robins* u.c., Krājums, I-1053. lpp., 70. punkts).

52 Katrā ziņā Savienības tiesību pārkāpums ir pietiekami būtisks, ja tas ir izdarīts, acīmredzami neievērojot Tiesas judikatūru attiecīgajā jautājumā (it īpaši skat. iepriekš minēto spriedumu apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 57. punkts; 2001. gada 28. jūnija spriedumu lietā C-118/00 *Larsy*, *Recueil*, I-5063. lpp., 44. punkts, un iepriekš minēto spriedumu lietā *Köbler*, 56. punkts).

53 Lai gan principā valsts tiesām, kā tas ir norādīts šī sprieduma 48. punktā, ir jāpārbauda, vai ir izpildīti valsts atbildības nosacījumi, kas izriet no Savienības tiesību pārkāpuma, ir jākonstatē, ka attiecībā uz pamata lietu Tiesai ir visi vajadzīgie elementi, lai novērtētu, vai lietas fakti ir jāklasificē kā pietiekami būtisks Savienības tiesību pārkāpums (pēc analoģijas skat. 1996. gada 26. marta spriedumu lietā C-392/93 *British Telecommunications*, *Recueil*, I-1631. lpp., 41. punkts, un 1996. gada 17. oktobra spriedumu apvienotajās lietās C-283/94, C-291/94 un C-292/94 *Denkavit* u.c., *Recueil*, I-5063. lpp., 49. punkts).

54 Kā pamatoti ir norādījusi Komisija, laikposmā, uz kuru attiecas pamata lietā aplūkotā prasība atlīdzināt kaitējumu, proti, no 2004. gada 1. janvāra līdz 2006. gada 31. decembrim, kad Fūsam atbilstoši *ArbZVO-FW 1998* bija jāstrādā vidējais nedēļas darba laiks 54 stundu apmērā, kurā ietilpa 24 stundu maiņas, ko veido aktīvā dienesta laikposms un gatavības laikposms, kurā viņam bija jābūt savā darba vietā, Tiesa jau ir taisījusi 2000. gada 3. oktobra spriedumu lietā C-303/98 *Simap* (*Recueil*, I-7963. lpp.), 2001. gada 3. jūlija rīkojumu lietā C-241/99 *CIG* (*Recueil*, I-5139. lpp.) un 2003. gada 9. septembra spriedumu lietā C-151/02 *Jaeger* (*Recueil*, I-8389. lpp.).

55 No šīs Tiesas judikatūras pirms pamata lietas faktu norises skaidri izriet, ka darba laiks, kas atbilst gaidīšanas un gatavības laikam, ko atbildīgais personāls veic saskaņā ar attiecīgā darba ņēmēja fiziskās klātbūtnes darba vietā režīmu, ietilpst "darba laika" jēdzienā Direktīvas 2003/88 izpratnē un ka tātad tam ir pretrunā valsts tiesiskais regulējums, kurā ir paredzēts nedēļas darba laika vidējais ilgums, kas, tā kā tas ietver šādus gaidīšanas un gatavības laikposmus, pārsniedz minētās direktīvas 6. panta b) punktā paredzēto maksimālo nedēļas darba laiku (skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Simap*, 46.–52. punkts, iepriekš minēto rīkojumu lietā *CIG*, 33. un 34. punkts, kā arī iepriekš minēto spriedumu lietā *Jaeger*, 68.–71., 78. un 79. punkts).

56 Turklāt iepriekš minētajā spriedumā apvienotajās lietās *Pfeiffer* u.c. Tiesa 2004. gada 5. oktobrī, t.i., pamata lietā aplūkojamajā laikposmā, ir atkārtojusi minēto judikatūru attiecībā uz gatavības laikposmiem, ko veic darba ņēmēji, kas, kā tas ir šajā gadījumā, ir nodarbināti civilās aizsardzības nozarē.

57 Turklāt arī šajā laikposmā Tiesa, ievērojot visu šī sprieduma 53.–55. punktā minēto judikatūru, uzskatot, ka šis "darba laika" jēdziena Direktīvas 2003/88 izpratnē jautājums nerada saprātīgas šaubas, 2005. gada 14. jūlijā saskaņā ar tās Reglamenta 104. panta 3. punktu pieņēma iepriekš minēto rīkojumu lietā *Personalrat der Feuerwehr Hamburg*, kurā tā nolēma, ka darbības, ko veic valsts ugunsdzēsības dienesta ātrās reaģēšanas brigādes, izņemot ārkārtas apstākļus, kas nav piemērojami pamata lietā, ietilpst Direktīvas 2003/88 piemērošanas jomā, tādējādi principā 48 stundu maksimālā līmeņa pārsniegšana, kas paredzēts nedēļas maksimālajam darba ilgumam, tostarp gaidīšanas režīmā, ir pretrunā tās 6. panta b) punktam (skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Fuß*, 44. punkts).

58 Šādos apstākļos ir jākonstatē, ka, tā kā Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta prasību neievērošana pamata lietā aplūkotajā laikposmā notika, acīmredzami neievērojot Tiesas judikatūru, tā ir jāuzskata par pietiekami būtisku Savienības tiesību pārkāpumu, un tādējādi pamata lietā ir ievērots arī otrais nosacījums, kas ir jāizpilda, lai tiku atzītas tiesības uz atlīdzinājumu.

59 Visbeidzot, attiecībā uz valsts atbildības par Savienības tiesību pārkāpumu trešo nosacījumu iesniedzējtiesai ir jāpārbauda, vai, kā tas, šķiet, izriet no Tiesai iesniegtajiem lietas materiāliem, pastāv tieša cēloņsakarība starp šo Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta pārkāpumu un Fūsam nodarīto kaitējumu, zaudējot atpūtas laiku, kas viņam pienāktos, ja būtu ticis ievērots šajā tiesību normā paredzētais maksimālais nedēļas darba laika ilgums.

60 Tādējādi šķiet, ka, ievērojot pārbaudes, kas jāizdara iesniedzējtiesai, pamata lietā ir izpildīti Tiesas judikatūrā paredzētie nosacījumi, lai tiktu piešķirtas tiesības uz atlīdzinājumu, ko turklāt pati Vācijas valdība atzina tiesas sēdē.

61 Saskaņā ar šī sprieduma 46. punktā minēto judikatūru šāda indivīdam nodarīta kaitējuma atlīdzināšanu var nodrošināt tāda valsts iestāde, kāda pamata lietā ir *Stadt Halle* vai Saksijas–Anhaltes federālā zeme, ja šo kaitējumu ir radījuši tās īstenoti iekšēji pasākumi, pārkāpjot Savienības tiesības. Turklāt Savienības tiesības pieļauj arī, ka atbildība, kas ir šādai valsts iestādei, atlīdzināt indivīdam ar šādiem pasākumiem izraisīto kaitējumu var turklāt tikt noteikta pašai dalībvalstij (šajā ziņā skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Haim*, 31. un 32. punkts).

62 Šajā ziņā ir jāatgādina, ka, ja vien tiesības uz atlīdzinājumu nav tieši paredzētas Savienības tiesībās, un gadījumā, ja šī sprieduma 47. punktā atgādinātie nosacījumi ir izpildīti, valstij ir pienākums atlīdzināt kaitējuma radītās sekas atbilstoši valsts tiesiskajam regulējumam saistībā ar atbildību, ar noteikumu, ka valsts tiesību aktos ietvertie

nosacījumi par zaudējumu atlīdzināšanu nav nelabvēlīgāki par tiem, kas attiecas uz līdzīgām prasībām dalībvalstī (līdzvērtības princips), un to piemērošana praksē nedrīkst būt tāda, kas zaudējumu atlīdzināšanu padara neiespējamu vai pārmērīgi grūtu (efektivitātes princips) (iepriekš minētais spriedums lietā *Köbler*, 58. punkts; 2007. gada 13. marta spriedums lietā C-524/04 *Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation*, Krājums, I-2107. lpp., 123. punkts, kā arī iepriekš minētais spriedums lietā *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, 31. punkts).

63 Tātad uz pirmo jautājumu ir jāatbild, ka tāds darba ņēmējs, kāds ir G. Fūss pamata lietā, kurš kā ugunsdzēsējs, kas ir nodarbināts publiskajā sektorā ietilpstošā ātrās reaģēšanas brigādē, ir nostrādājis vidējo nedēļas darba laiku, kas pārsniedz Direktīvas 2003/88 6. panta b) punktā paredzēto maksimālo nedēļas darba laika ilgumu, var atsaukties uz Savienības tiesībām, lai sauktu pie atbildības attiecīgās dalībvalsts iestādes un lai saņemtu atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam ir nodarīti šīs tiesību normas pārkāpuma rezultātā.

Par otro jautājumu

64 Ar sava otrā jautājuma pirmo daļu iesniedzējtiesa jautā, vai tāds valsts tiesiskais regulējums, kāds ir pamata lietā, kurā publiskajā sektorā nodarbināta darba ņēmēja tiesībām saņemt atlīdzību par zaudējumiem, kas nodarīti saistībā ar attiecīgās dalībvalsts iestāžu izdarītu Savienības tiesību pārkāpumu, šajā gadījumā — Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta pārkāpumu, ir noteikts papildu nosacījums, ka darba

devējs ir izdarījis pārkāpumu, ir pretrunā Savienības tiesībām. Šī jautājuma otrajā daļā tā jautā, vai šīm tiesībām uz atlīdzinājumu var paredzēt nosacījumu, ka darba devējam, lai šī tiesību norma tiktu ievērota, iepriekš ir iesniegts lūgums.

Par nosacījumu, kas attiecas uz darba devēja izdarīta pārkāpuma esamību

65 Ir jāatgādina, ka saskaņā ar Tiesas judikatūru šī sprieduma 47. punktā minētie trīs nosacījumi ir pietiekami, lai sniegtu indivīdam tiesības uz atlīdzinājumu (skat. iepriekš minētos spriedumus apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 66. punkts, kā arī lietā *Köbler*, 57. punkts).

66 No minētā izriet, ka, lai gan Savienības tiesības nekādi neizslēdz, ka, pamatojoties uz valsts tiesību normām, valsts atbildībai par šo tiesību pārkāpumu var tikt noteikti mazāk ierobežojoši nosacījumi (skat. iepriekš minēto spriedumu lietā *Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation*, 115. punkts un tajā minētā judikatūra), tomēr tās liedz noteikt šajā ziņā papildu nosacījumus.

67 Tādējādi Tiesa jau ir nospriedusi, ka, kaut arī noteikti objektīvi un subjektīvi elementi, kas valsts tiesību sistēmas ietvaros var tikt saistīti ar pārkāpuma jēdzienu, ievērojot šī sprieduma 51. punktā atgādināto judikatūru, var būt atbilstoši, lai novērtētu,

vai Savienības tiesību pārkāpums ir vai nav pietiekami būtisks, tomēr pienākumam atlīdzināt indivīdiem nodarītos zaudējumus nevar paredzēt priekšnosacījumu, kas izriet no pārkāpuma jēdziena, kas ir plašāks nekā pietiekami būtisks pārkāpums Savienības tiesībās. Ar šādu papildu nosacījuma prasību no jauna tiktu apšaubītas tiesības uz atlīdzinājumu, kuru pamatojums rodams Savienības tiesību sistēmā (skat. iepriekš minētos spriedumus apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 78.–80. punkts, kā arī lietā *Haim*, 39. punkts).

68 Tas tā būtu attiecībā uz nosacījumu, saskaņā ar kuru tādā lietā, kāda ir pamata lieta, tiesības uz atlīdzinājumu par Savienības tiesību pārkāpumu būtu atkarīgas no pierādījumiem par darba devēja, šajā gadījumā *Stadt Halle*, izdarītu īpašu pārkāpumu kā tīšu pārkāpumu vai aiz neuzmanības, jo, kā tas izriet no šī sprieduma 51.–58. punkta, pašā *ArbZVO-FW 1998* ir ietverts pietiekami būtisks Savienības tiesību pārkāpums.

69 Tomēr iesniedzējtiesai tās izskatāmās lietas ietvaros ir jānosaka, vai minētajā valsts tiesiskajā regulējumā faktiski ir paredzēts šāds papildu nosacījums, jo Vācijas valdība gan savos rakstveida apsvērumos, gan tiesas sēdē ir norādījusi, ka darba devēja pārkāpums atbilstoši valsts tiesību normām nav nosacījums tiesībām uz atlīdzinājumu.

70 Tādējādi uz otrā jautājuma pirmo daļu ir jāatbild, ka Savienības tiesības nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kurā, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai, publiskajā sektorā nodarbināta darba ņēmēja tiesībām saņemt atlīdzību par kaitējumu, ko viņš cietis

attiecīgās dalībvalsts iestāžu izdarīta Savienības tiesību normas, šajā gadījumā — Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta, pārkāpuma rezultātā, ir paredzēts nosacījums, kas izriet no pārkāpuma jēdziena, kurš ir plašāks par pietiekami būtisku minēto tiesību pārkāpumu.

Par nosacījumu, kas attiecas uz pienākumu iesniegt iepriekšēju iesniegumu darba devējam

71 *Stadt Halle* un Vācijas valdība uzskata, ka nosacījums, saskaņā ar kuru darba devējam iepriekš ir jāadresē iesniegums, kas ir pamatots valsts judikatūrā, ir pamatots ar to, ka visu ierēdņu tiesības saņemt kompensācijas atpūtas laiku, ja viņu darba laika ilgums ir pārsniedzis to, kas ir likumīgi atļauts, ir balstīts uz labas ticības principu, kas noteikts *BGB* 242. pantā, un tādējādi ir uzticības attiecību, kā arī starp ierēdni un darba devēju publiskajā sektorā pastāvošo dienesta attiecību neatņemama daļa. Šī prasība dodot pēdējam minētajam iespēju organizēties tā, lai tiktu ievērots šis kompensācijas pienākums un rezultātā tiktu pielāgots dienesta grafiks. *Stadt Halle* šajā ziņā piebilst, ka minētā prasība atspoguļo valsts likumdevēja vēlmi novērst liela skaita kompensācijas atpūtas laika stundu uzkrāšanos, lai nodrošinātu valsts dienestu nepārtrauktu darbību.

72 Šajā ziņā ir jāatgādina, ka, ja attiecīgā joma nav regulēta Savienības tiesību normās, dalībvalstīm, kā tas izriet no šī sprieduma 62. punktā minētās judikatūras, tādu prasību celšanas tiesā procesuālie noteikumi, kas paredzētas, lai nodrošinātu, indivīdiem Savienības tiesībās paredzēto tiesību aizsardzību, ir jānoregulē tā, lai šajos noteikumos būtu ievēroti līdzvērtības un efektivitātes principi (skat. 1995. gada 14. decembra

spriedumu lietā C-312/93 *Peterbroeck*, *Recueil*, I-4599. lpp., 12. punkts; iepriekš minēto spriedumu lietā *Impact*, 46. punkts, un 2009. gada 29. oktobra spriedumu lietā C-63/08 *Pontin*, Krājums, I-10467. lpp., 43. punkts).

73 Šajā gadījumā attiecībā uz līdzvērtības principa ievērošanu, kā to apgalvo Vācijas valdība, no Tiesai iesniegtajiem materiāliem izriet, ka iepriekšēja, darba devējam adresēta iesnieguma prasība, tā kā tā ir balstīta uz *BGB* 242. pantā paredzēto labas ticības principu, šķiet, attiecas, kas tomēr ir jāpārbauda iesniedzējtiesai, uz visām prasībām, ko ierēdņi iesnieguši pret savu darba devēju, lai saņemtu valsts tiesību vai Savienības tiesību pārkāpuma rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzību.

74 Iesniedzējtiesa savukārt jautā, vai šis nosacījums nav pretrunā efektivitātes principam, ciktāl tas varētu padarīt pārāk sarežģītu Savienības tiesību īstenošanu.

75 Šajā ziņā ir jāatgādina, ka, runājot par pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu attiecībā uz dalībvalsts atbildību par Savienības tiesību pārkāpumu izmantošanu, Tiesa jau ir noteikusi, ka valsts tiesas var pārbaudīt, vai cietusī persona ir pierādījusi pienācīgu rūpību, lai novērstu kaitējumu vai ierobežotu tā apjomu, un vai tostarp tā ir savlaicīgi izmantojusi visus tās rīcībā esošos tiesiskās aizsardzības līdzekļus (iepriekš minētie spriedumi apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 84. punkts; lietā *Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation*, 124. punkts, kā arī 2009. gada 24. marta spriedums lietā C-445/06 *Danske Slagterier*, Krājums, I-2119. lpp., 60. punkts).

76 Saskaņā ar dalībvalstu tiesību sistēmām kopēju vispārējo tiesību principu cietušajai personai, ja tā nevēlas riskēt ar to, ka zaudējumu būs jāuzņemas pašai, jāpierāda pienācīga rūpība kaitējuma apmēra ierobežošanā (1992. gada 19. maija spriedums apvienotajās lietās C-104/89 un C-37/90 *Mulder* u.c./Padome un Komisija, *Recueil*, I-3061. lpp., 33. punkts, kā arī iepriekš minētie spriedumi apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 85. punkts, kā arī lietā *Danske Slagterier*, 61. punkts).

77 Tomēr no Tiesas judikatūras izriet, ka būtu pretēji efektivitātes principam prasīt, lai cietušās personas sistemātiski izmantotu visus tām pieejamos tiesiskās aizsardzības līdzekļus, neraugoties uz to, ka tas radītu pārmērīgas grūtības vai to nevarētu tām saprātīgi pieprasīt (iepriekš minētais spriedums lietā *Danske Slagterier*, 62. punkts).

78 Tiesa jau ir nospriedusi, ka Savienības tiesību, kas ar tieši piemērojamām normām ir piešķirtas indivīdiem, izmantošana tiktu padarīta neiespējama vai pārlieku sarežģīta, ja to zaudējumu atlīdzības prasības, kas pamatotas uz Savienības tiesību pārkāpumiem, tiktu noraidītas vai samazinātas tikai tāpēc, ka šie indivīdi nav prasījuši priekšrocības, kas izriet no tiesībām, kas tām piešķirtas Savienības noteikumos, bet ko tām liedzis valsts likums, lai apstrīdētu dalībvalsts atteikumu, izmantojot šim nolūkam paredzētos tiesību aizsardzības līdzekļus, pamatojoties uz Savienības tiesību pārākumu un tiešo iedarbību (skat. 2001. gada 8. marta spriedumu apvienotajās lietās C-397/98 un C-410/98 *Metallgesellschaft* u.c., *Recueil*, I-1727. lpp., 106. punkts, kā arī iepriekš minēto spriedumu lietā *Danske Slagterier*, 63. punkts).

79 Šajā gadījumā, kā tas izriet no šī sprieduma 33. punkta, ir jāatgādina, ka Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkts, kas ir vērsts uz darba ņēmēju drošības un veselības efektīvu aizsardzību, viņiem faktiski nodrošinot maksimālo nedēļas darba laika

ilgumu, kā arī minimālos atpūtas laikus, ir Savienības sociālo tiesību noteikums, kam ir īpaša nozīme, no kuras, ja nav īstenots šīs direktīvas 22. panta 1. punkts, darba devējs nevar nekādā gadījumā atkāpties attiecībā uz tādu darba ņēmēju, kāds ir G. Fūss.

80 Kā Tiesa jau ir nospriedusi, darba ņēmējs ir jāuzskata par vājāko darba attiecību pusi; līdz ar to ir jānovērš darba devēja iespējas viņam noteikt viņa tiesību ierobežojumu (šajā ziņā skat. iepriekš minēto spriedumu apvienotajās lietās *Pfeiffer* u.c., 82. punkts).

81 Ņemot vērā šo vājākā situāciju, šāds darba ņēmējs var tikt atturēts no skaidras savu tiesību ievērošanas pieprasīšanas no darba devēja, jo viņa prasības dēļ pēdējais minētais var vērst pret viņu pasākumus, kas var ietekmēt darba attiecības par ļaunu šim darba ņēmējam.

82 Tādējādi pamata lietā, kā izriet no iesniedzējtiesas lēmuma, nav apstrīdēts, ka *Stadt Halle* vispirms paziņoja saviem darbiniekiem, ka tā pārcels darbā darba ņēmējus, kas atsauksies uz no Direktīvas 2003/88 izrietošajām tiesībām, un, kad G. Fūss, norādot uz iepriekš minēto rīkojumu lietā *Personalrat der Feuerwehr Hamburg*, lūdza savam darba devējam ātrās reaģēšanas brigādē, kurā viņš bija nodarbināts, ievērot maksimālo nedēļas darba laiku, kas paredzēts minētās direktīvas 6. panta b) punktā, viņš bez viņa piekrišanas un nekavējoties tika pārcelts darbā citā dienestā.

83 Turklāt ir jāuzsver, ka tādā lietā, kāda ir pamata lieta, kas attiecas uz pie publiskā sektora piederoša darba devēja izdarītu Savienības tiesību normu, kam ir tieša iedarbība, pārkāpumu, attiecīgo darba ņēmēju pienākuma vērsties pie sava darba devēja, lai saņemtu zaudējumu, kas nodarīti, pārkāpjot šādu tiesību normu, atlīdzību, ar iepriekšēju iesniegumu, lai šis pārkāpums tiktu izbeigts, rezultātā attiecīgās dalībvalsts iestādes var sistemātiski pārnest uz indivīdiem pienākumu rūpēties par šādu normu ievērošanu, piedāvājot šīm iestādēm vajadzības gadījumā iespēju atbrīvoties no to ievērošanas, ja šāds iesniegums nav iesniegts.

84 Kā G. Fūss un Komisija ir pamatoti norādījuši, Direktīvas 2003/88 6. panta b) punktā nekādā ziņā neesot prasīts attiecīgajiem darba ņēmējiem, lai tie lūgtu savam darba devējam ievērot šajā tiesību normā paredzētās minimālās prasības, bet tieši otrādi — ir likts pēdējam minētajam, ja ar valsts tiesību normām ir ieviesta šīs pašas direktīvas 22. pantā paredzētā atkāpe, saņemt minētā darba ņēmēja skaidri un brīvi izteiktu individuālu piekrišanu atteikties no šī 6. panta b) punktā piešķirtajām tiesībām (iepriekš minētais spriedums apvienotajās lietās *Pfeiffer* u.c., 82. un 84. punkts).

85 Turklāt ir jāatgādina, ka atbilstoši judikatūrai un, kā tas izriet jau no šī sprieduma 39. un 40. punkta, ja ir izpildīti nosacījumi, kas prasīti, lai indivīdi varētu atsaukties uz direktīvas noteikumiem valsts tiesās, visām dalībvalsts iestādēm, tostarp decentralizētajām iestādēm, kā, piemēram, federālajām zemēm, pilsētām vai pašvaldībām, vajadzības gadījumā darba devēja statusā ir tā jāpiemēro jau šī paša iemesla dēļ vien (šajā ziņā skat. iepriekš minētos spriedumus lietā *Costanzo*, 30.–33. punkts, un lietā *Fuß*, 61. un 63. punkts).

86 Šādos apstākļos ir jāuzskata, ka nav saprātīgi prasīt darba ņēmējam, kam kā G. Fūsam ir nodarīti zaudējumi viņa darba devēja izdarīta Direktīvas 2003/88 6. panta b) punktā piešķirto tiesību pārkāpuma dēļ, iepriekš iesniegt iesniegumu šim darba devējam, lai viņam būtu tiesības saņemt šo zaudējumu atlīdzību.

87 No minētā izriet, ka šāda prasība par iepriekšēju iesniegumu ir pretēja efektivitātes principam.

88 Šajā ziņā *Stadt Halle* minēto prasību nevar attaisnot ar mērķi novērst ievērojama skaita kompensācijas atpūtas laika stundu uzkrāšanos, jo Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta noteikumu ievērošana pilnībā ir pietiekama, lai novērstu šādu uzkrāšanos.

89 Turklāt Vācijas valdība nepareizi mēģina izveidot analoģiju starp pamata lietā aplūkojamo valsts tiesisko regulējumu un Eiropas Savienības Civildienesta noteikumu 91. panta 2. punkta pirmo ievilkumu. Prasība iepriekš iesniegt sūdzību iecēlējinstitūcijai, kas šajā tiesību normā paredzēta kā nosacījums Eiropas Savienības ierēdņu celto prasību pieņemamībai, attiecas uz prasību pret tās pašas iestādes pieņemtu nelabvēlīgu individuālu aktu, nevis, kā šajā gadījumā, uz valsts tiesiskā regulējuma, kas ir pretējs Savienības tiesībām un ir radījis zaudējumus indivīdiem, apstrīdēšanu, — tiesībām, kas dalībvalstīm, kā tas izriet no šī sprieduma 83.–85. punkta, ir jānodrošina pašām, nepārliekot to uz šiem indivīdiem.

90 Rezultātā uz otrā jautājuma otro daļu ir jāatbild, ka Savienības tiesības nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kāds ir pamata lietā, kurā publiskajā sektorā nodarbināta darba ņēmēja tiesībām saņemt zaudējumu, kas viņam nodarīti attiecīgās dalībvalsts iestādes izdarīta Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta pārkāpuma rezultātā, atlīdzību ir noteikts nosacījums, ka, lai tiktu ievērota šī tiesību norma, viņa darba devējam ir adresēts iepriekšējs iesniegums.

Par trešo un ceturto jautājumu

91 Uzdodot trešo un ceturto jautājumu, kas ir jāaplūko kopsakarā, iesniedzējtiesa jautā par to, kādam ir jābūt tiesību uz atlīdzinājumu veidam, kā arī minētās atlīdzības aprēķina veidam.

92 Attiecībā uz zaudējumu atlīdzības un aprēķina veidu ir jāuzsver, ka zaudējumu, ko indivīdiem ir radījuši Savienības tiesību pārkāpumi, atlīdzībai, lai nodrošinātu viņu tiesību efektīvu aizsardzību, ir jābūt atbilstošai nodarītajam kaitējumam (iepriekš minētais spriedums apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 82. punkts).

93 Kā tas izriet jau no šī sprieduma 62. punkta, ja attiecīgā joma nav regulēta Savienības tiesību normās, katras dalībvalsts tiesību sistēmā, ievērojot līdzvērtības un efektivitātes principus, ir jānosaka kritēriji, kas ļauj noteikt atlīdzības apmēru (iepriekš minētais spriedums apvienotajās lietās *Brasserie du pêcheur* un *Factortame*, 83. punkts).

94 No minētā izriet, ka dalībvalsts tiesību normās, ievērojot abos iepriekšējos punktos minētos principus, ir, pirmkārt, jānosaka, vai Direktīvas 2003/88 normu pārkāpuma rezultātā indivīdam nodarīto zaudējumu atlīdzība ir jāpiešķir papildu atpūtas laika vai finansiālas atlīdzības veidā, un, otrkārt, jānosaka šīs atlīdzības aprēķināšanas noteikumi.

95 It īpaši attiecībā uz veidu, kādā zaudējumi ir jāatlīdzina, ir jāuzsver, ka, tā kā ne papildu atpūtas laika, ne finansiālas atlīdzības piešķiršana, šķiet, nevar faktiski padarīt neiespējamu vai pārmērīgi grūtu šādu atlīdzinājumu, iesniedzējtiesai tostarp būs jānodrošina, lai izvēlētais atlīdzības veids atbilstu līdzvērtības principam, kas vērtēts, ievērojot kompensācijas, ko valsts tiesas piešķir saistībā ar līdzīgām sūdzībām vai prasībām, kas pamatotas ar valsts tiesībām.

96 Šajā ziņā ir jāprecizē, ka pretēji G. Fūsa un Komisijas apgalvojumiem, tā kā Direktīvā 2003/88 nav ietverti nekādi noteikumi par šo tiesību normu pārkāpuma rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu, no tās nevar secināt, ka Savienības tiesības dod priekšroku vienam vai otram no šiem atlīdzības veidiem.

97 Katrā ziņā, kas attiecas uz Direktīvas 2003/88 16.–19. pantā paredzētajiem atsauces laikposmiem tās 6. panta b) punkta piemērošanai, lai noteiktu nedēļas darba laika vidējo ilgumu, tie nekādi nevar būt piemērojami tādā lietā, kāda ir pamata lieta, jo pat tad, ja šīm tiesību normām šajā ziņā ir tieša iedarbība (iepriekš minētais spriedums

lietā *Simap,* 70. punkts), ir skaidrs, ka visi aplūkojamie atsauces laikposmi bija beigušies attiecībā uz laikposmu, kas ir norādīts prasībā atlīdzināt kaitējumu, ko pamata lietā cēlis G. Fūss.

98 Tādējādi uz trešo un ceturto jautājumu ir jāatbild, ka dalībvalstu iestāžu sniegtajai zaudējumu, ko tās ir radījušas indivīdiem, pārkāpjot Savienības tiesību noteikumus, atlīdzībai ir jābūt atbilstošai nodarītajam kaitējumam. Ja attiecīgā joma nav regulēta Savienības tiesību normās, dalībvalstīm valsts tiesību normās, ievērojot līdzvērtības un efektivitātes principus, ir jānosaka, pirmkārt, vai tādam darba ņēmējam, kāds ir G. Fūss pamata lietā, Savienības tiesību noteikuma pārkāpuma rezultātā nodarītie zaudējumi ir jāatlīdzina, piešķirot pēdējam vai nu papildu atpūtas laiku, vai arī finansiālu atlīdzību, kā arī, otrkārt, šīs atlīdzības aprēķināšanas noteikumi. Direktīvas 2003/88 16.–19. pantā paredzētajiem atsauces laikposmiem šajā ziņā nav nozīmes.

Par piekto jautājumu

99 Ņemot vērā šī sprieduma 32. punktā norādīto, uz piekto jautājumu ir jāatbild, ka atbildes uz iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem ir identiskas neatkarīgi no tā, vai pamata lietas faktiem ir piemērojamas Direktīvas 93/104 vai Direktīvas 2003/88 normas.

Par tiesāšanās izdevumiem

100 Attiecībā uz pamata lietas dalībniekiem šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto lietas dalībnieku tiesāšanās izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (otrā palāta) nospriež:

1) tāds darba ņēmējs, kāds ir G. Fūss pamata lietā, kurš kā ugunsdzēsējs, kas ir nodarbināts publiskajā sektorā ietilpstošā ātrās reaģēšanas brigādē, ir nostrādājis vidējo nedēļas darba laiku, kas pārsniedz Padomes 2003. gada 4. novembra Direktīvas 2003/88/EK par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem 6. panta b) punktā paredzēto maksimālo nedēļas darba laika ilgumu, var atsaukties uz Savienības tiesībām, lai sauktu pie atbildības attiecīgās dalībvalsts iestādes un lai saņemtu atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam ir nodarīti šīs tiesību normas pārkāpuma rezultātā;

2) Savienības tiesības nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, kāds ir pamata lietā:

— kurā, kas ir jāpārbauda iesniedzējtiesai, publiskajā sektorā nodarbināta darba ņēmēja tiesībām saņemt atlīdzību par kaitējumu, ko viņš cietis attiecīgās dalībvalsts iestāžu izdarīta Savienības tiesību normas, šajā gadījumā — Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta, pārkāpuma rezultātā, ir paredzēts nosacījums, kas izriet no pārkāpuma jēdziena, kurš ir plašāks par pietiekami būtisku minēto tiesību pārkāpumu, un

— **kurā publiskajā sektorā nodarbināta darba ņēmēja tiesībām saņemt atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam nodarīti attiecīgās dalībvalsts iestāžu izdarīta Direktīvas 2003/88 6. panta b) punkta pārkāpuma rezultātā, ir noteikts nosacījums, ka darba devējam iepriekš ir jābūt adresētam iesniegumam ar nolūku panākt, lai tiktu ievērota šī tiesību norma;**

3) **dalībvalstu iestāžu sniegtajai zaudējumu, ko tās ir radījušas indivīdiem, pārkāpjot Savienības tiesību noteikumus, atlīdzībai ir jābūt atbilstošai nodarītajam kaitējumam. Ja attiecīgā joma nav regulēta Savienības tiesību normās, dalībvalstīm valsts tiesību normās, ievērojot līdzvērtības un efektivitātes principus, pirmkārt, ir jānosaka, vai tādam darba ņēmējam, kāds ir G. Fūss pamata lietā, Savienības tiesību noteikuma pārkāpuma rezultātā nodarītie zaudējumi ir jāatlīdzina, piešķirot pēdējam vai nu papildu atpūtas laiku, vai arī finansiālu atlīdzību, kā arī, otrkārt, šīs atlīdzības aprēķināšanas noteikumi. Direktīvas 2003/88 16.–19. pantā paredzētajiem atsauces laikposmiem šajā ziņā nav nozīmes;**

4) **atbildes uz iesniedzējtiesas uzdotajiem jautājumiem ir identiskas neatkarīgi no tā, vai pamata lietas faktiem ir piemērojamas Padomes 1993. gada 23. novembra Direktīvas 93/104/EK par dažiem darba laika organizācijas aspektiem, kas ir grozīta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 22. jūnija Direktīvu 2000/34/EK, vai Direktīvas 2003/88 normas.**

[Paraksti]